

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI
“IQTISODIYOT” FAKULTETI

«BUXGALTERIYA HISOBİ VA AUDIT» KAFEDRASI

“HIMOYAGA TAVSIYA ETILADI”

“BH va A” kafedrasi mudiri

_____ dots. O.Xushmuradov

“_____” _____ 2013 yil

“TASDIQLAYMAN”

“Iqtisodiyot” fakulteti dekani

_____ i.f.d. A.Xurramov

“_____” _____ 2013 yil

534170-“G’aznachilik ishi” yo’nalishi IV kurs G’-41 gurux talabasi Jo’rayeva Moxinur
“Budjet tashkilotlarida xarajatlar smetasi ijrosi balansini tuzish tartibi va uni
takomillashtirish yo’llari”
(Qarshi shaxar G’aznachilik bo’limi misolida) mavzusidagi

BITIRUV MALAKAVIY
ISHI

Bajardi:

“G’aznachilik” ta’lim yo’nalishi
bitiruvchi IV-kurs G’-41 guruh
talabasi Jo’rayeva Moxinur

Ilmiy rahbar:

“Iqtisodiyot fakulteti dekani”
i.f.d. A.Xurramov

Bitiruv malakaviy ishi kafedradan dastlabki ximoyadan o’tdi
_____sonli bayonnoma “_____” _____2013y

Qarshi-2013 yil

MUNDARIJA

Кириш.....	3
I-боб. Бюджет ташкилотларининг харажатлар сметаларида давлат харажатларини молиялаштириш тартиби.....	5
1.1. Бюджет ташкилотлари харажатлар сметасини тузишнинг зарурияти ва ахамияти.....	5
1.2. Ғазначиликда бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш тартиби.....	8
1.3. Бюджет ташкилотларида бюджет харажатларини шакллантириш тартиби.....	12
II-боб. Бюджет ташкилотларида харажатлар сметасини тузиш тартибининг амал қилинишини ҳолати.....	15
2.1 Амалда бюджет ташкилотларида сметани тузиш ва харажатлар сметаси ижроси балансининг хусусиятлари.....	15
2.2. Бюджет харажатларни ривожлантириш жараёнида ажратилган маблағлардан фойдаланиш бўйича бюджет интизомга риоя этиш хусусиятлари.....	17
2.3 Бюджет харажатлар сметасини қайта кўриб чиқиш ҳолатлари ва харажатлар сметалари ижроси жорий ҳисобининг счотлар режасининг таъминланиши.....	19
III-боб. Бюджет ташкилотларида давлат харажатларини режалаштиришни ривожлантириш йўллари.....	21
3.1 Бюджет ташкилотларида харажатлар сметасини тузиш тартибига таъсир этувчи омиллар.....	21
Xulosa va takliflar.....	23
Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	25

Кириш

Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов томонидан ғазначилик тизимини янада такомиллаштиришнинг принципиал муҳим устувор вазифаси айнан харажатлар сметасини тузилишини такомиллаштириш билан бевосита боғлиқлиги алоҳида таъкидлаб утилгани айни пайтда жуда муҳим ва аҳамиятлидир.¹

Тараққиётнинг ҳозирги босқичида ғазначилик тизимини ривожлантириш харажатлар сметасини тузишда бюджет ташкилотларига кенг имкониятлар бериш билан бир вақтда бюджет харажатларини оширишга юл қўймаслик иқтисодий ислохотларни чуқурлаштиришнинг устувор вазифалари ҳисобланади.

Ушбу иқтисодий вазифалардан келиб чиққан ҳолда иқтисодий ривожланишга эришишда бюджет харажатларидан фойдаланишнинг оптимал ориентларини ишлаб чиқиш ҳамда амалиётга тадбиқ этиш зарур.

Бу эса анча мураккаб ва қийин вазифа бўлиб қўйилган ҳолларда уларни бир вақтда бажариш имконияти чегараланган, шу туфайли шундай вазиятни таъминлаш талаб этилади.

Республикамизда харажатлар сметасидан самарали фойдаланиш борасидаги асосий камчиликлар бюджет тизимининг кенглиги харажатлар сметасини тузишнинг ва ғазначилик тизимининг шаффоф эмаслигида намоён бўлмоқда. Айрим ҳолларда харажатлар сметасини шакллантириш таъминотларининг бўзилиши харажатларнинг рағбатлантириш вазифасини тўлақонли бажараётганлиги ҳолатлари кўзатиш мумкин. Натижада бюджет ташкилотларининг молиявий танг ҳолатларга тушиб қолмоқда.

Булар эса харажатлар сметаси асосида иқтисодиётни ривожлантиришга ижобий таъсир этиш механизми мукаммал эмаслигидан далолат беради. Юқорида таъкидлаб ўтилган ҳолатлар республикамиз иқтисодий ривожланишида бюджет харажатлардан самарали фойдаланиш соҳасида илмий изланишлар олиб боришни тақозо қилади ва мазкур илмий изланиш мавзусининг долзарблигини белгилаб беради.

Битирув малакавий ишининг мақсади. БМИ нинг асосий мақсади иқтисодий тараққиётга эришишда бюджет харажатларидан самарали фойдаланишнинг Ўзбекистонга хос бўлган, бозор муносабатларига ўтиш хусусиятларига тўла мос келувчи юналишларни ишлаб чиқишдан иборат.

Тадқиқотнинг вазифалари. Тадқиқотнинг олдида қўйилган мақсадга эришиш учун қуйидаги вазифалар белгиланди.

– харажатлар сметасини тузиш тизимини мавжуд харажатларига таянган ҳолда, уларнинг турли хил оқимлари қоидаларини республикамизда қўллаш чегараларини аниқлаш мамлакат тараққиётининг ўзига хос хусусиятлари васимкониятларини ҳисобга олган ҳолда харажатлар сметасини республикамизда хос бўлган назарий концепцияни ишлаб чиқиш;

¹ Каримов И.А. Бизнинг бош мақсадимиз-жамиyatни демократлаштириш ва янгилаш, мамлакатни модернизация ва ислох этишдир. Т; Ўзбекистон 2005. 218 б.

– иқтисодий эркинлаштириш талабаларидан ва республикаимиз иқтисодий шароитидан келиб чиқиб харажатлар сметасининг муаммоли жихатларини аниқлаш харажатлар сметасини такомиллаштиришнинг асосий юналишларини белгилиш;

– харажатларини режалиштиришнинг амалдаги ҳолатини ўрганиш ва унинг янги моделларини республикаимизда қўллаш механизмларини ишлаб чиқиш;

– бюджет харажатларининг йиғувчанлик даражасини ва бу бозордаги муаммоларни тадқиқ этиш уларнинг келиб чиқиш сабабларини аниқлаш ҳамда уларни бартараф этиш юлларини таклиф этиш;

– ғазна муносабатларини тартибга солувчи қонунчилик меёрларидаги иқтисодий ривожланишга тўсиқ бўлувчи ёки унинг ривожланишга рағбат бермайдиган жихатларни аниқлаш ва уларни бартараф этиш юзасидан таклифлар бериш;

БМИ нинг янгиликлари. Ўзбекистон иқтисодий ривожлантиришда бюджет харажатларидан самарали фойдаланиш юллари ундаги номутанооликлар ва камчиликлар аниқланганлиги ҳамда уларни бартараф этиш юллари курсатилганлиги, барқарор ривожланишга имкон берувчи харажатлар сметаси, воситасида бюджет ташкилотларининг ривожланишига ижобий таъсир этиш юналишлари ишлаб чиқилганлиги битурув малакавий ишининг битирув илмий янгилигини белгилаб беради. Аниқроқ ҳолда БМИ нинг янгиликлари қуйидагиларда ифодаланади:

- бозор муносабатлари ривожланаётган шароитда ғазначилик тизимида харажатлар сметасига рағбат бериш мақсадида бюджет харажатларидан самарали фойдаланишнинг назарий услубий асослари ёритилади;

- бюджет харажатларидан фойдаланишга фақат ижтимоий ушшни рағбатлантириш орқали эмас балки иқтисодий муносабатларни такомиллаштириш орқали ҳам қўшиши мумкинлиги ёритилди;

- бюджет харажатларининг таъсири иқтисодий қуйи субъектлари инвестиция салоҳиятига таъсири ва микро даражадаги меҳнат стемулларини кучайтириш орқали бўлиши кўрсатилиб ўтилган.

I-боб. Бюджет ташкилотларининг харажатлар сметаларида давлат харажатларини молиялаштириш тартиби

1.1. Бюджет ташкилотлари харажатлар сметасини тузишнинг зарурияти ва ахамияти

Харажатлар сметасини тузиш бўйича ишларни ташкил этиш давомида Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси вазирликлари, идоралари тегишли ҳокимиятларининг бошқарма ва бўлимлари ўзларига бўйсунувчи бюджет ташкилотларига халқ депаутатлари кенгаши сессиясининг қароридан ва молия органларининг ушбу масала бўйича курсатмаларидан келиб чиқиб келгуси йил сметаларини тузиш тартиби ва муддатлари ҳақида кўрсатмалар берадилар. Бунинг учун Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси вазирликлари ва идоралари тегишли ҳокимиятларнинг бошқарма ва бўлимлари ўзларига қарашли ташкилотларни раҳбарлари ҳамда ҳисобчи ходимлари кенгаши чақирадилар ва сметаларини тузиш тартиби ва муддатлари ҳақида юл юриқлар кўрсатадилар уларга фаолиятига ва улар томонидан сметаларни туришга талукли булган амалдаги қонун ҳужжатларини қўллаш тартибини тушинтирадилар бюджет маблағлари бўйича харажатлари сметаси ҳисоб китобларини албатта амалдаги қонун ҳужжатларига мувофиқ келиши харажат қилишда молия интизомига иқтисод қилиш тартибга риоя қилиш ҳақида курсатмалар берадилар шунингдек сметаларни тузиш ҳамда смета балансларини тулдириш техникаси масалалари бўйича юл-юлиқлар курсатадилар.

Бир вақтнинг узида ўзларига қарашли ташкилотларга ижтимоий ривожланишнинг иқтисодий курсатгичлари асосида (синфлар, ўқувчилар, болалар, синфхоналарда жой кунлар, бола кунлар сони хокозолар) келгуси йил учун ишлаб чиқариш курсатгичларини ёзма равишда хабар қиладилар.

Сметалар бўйича харажатларни ҳисоблаб чиқиш маблағларга булган эҳтиёжга мувофиқ иқтисодий ва ижтимоий ривожланиш курсатгичларни ва иқтисод қилиш тартибни амалга оширишни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Харажатларни ҳисоблаб чиқишга қуйидагиларга амал қилиш керак:

- Ўзбекистон Республикаси Қонунлари бошқа қарорлари, президент фармонлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорлари ва фармойишлари. Ўзбекистон Республикаси Молия Вазирлигининг идоравий норматив ҳужжатларига;

- товар ва хизматларини давлат томонидан тартибга солинадиган баҳолари ва тарифларига шунингдек нодавлат корхоналари ва ташкилотларнинг айрим товарлари ва хизматлари баҳоларига;

- бюджет ташкилотлари харажатларини режалаштиришни норматив услубига;

- Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси вазирликлари, идоралари тегишли ҳокимиятларининг бошқарма ва бўлимлари раҳбарининг ўзига қарашли ташкилотларнинг келгуси йил учун сметаларини

тузиш масалалари бўйича кўрсатмалари ва таклифларига, агарда улар қонун ҳужжатларига зид бўлмаса

Жумладан;

- смета иш ҳаққи учун маблағлар бўджет тўғрисидаги маошлари ва иш ҳаққи ставкалари ва уларга қўшимча туловлардан амалдаги намунавий ставкалар ва нормативларга риоя қилишдан келиб чиқиб критилади.

- Хўжалик усули билан бажариладиган ишлар учун иш ҳаққи сметаларига бўджет йили харажатлар сметасида кўзда тутилган иш ҳажмларидан келиб чиқиб критилади;

- педагоглар иш ҳақи учун маблағларини (ишлат) ажратишда қонун харажатларида белгиланган иш ҳақи ставкаларидан ҳамда мувофиқ тузилган укув режаси тасдиқланган тарифкацияга мувофиқ дафтар текшириш ва синф раҳбарлиги учун қўшимча ҳақ тулаш миёридан ва ҳокозолардан келиб чиқиш керак;

- ходимларнинг иш ҳақидан давлат ижтимоий суғуртасига утказиладиган харажатлар, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган барча иш ҳақидан олинадиган қарашли қонун ҳужжатларга мувофиқ давлат ижтимоий суғуртига бадаллари туланидиган, суғурта туловлари тарифларига асосан сметага киритилади;

- комунал хизматлар учун ҳужалик харажатлари комунал хизматлар учун амалдаги баҳо ва таърифлар асосида ҳисобланади;

- -ҳодимларнинг айрим гуруҳларида уй жойларнинг ва комунал хизматларнинг бепул бериш учун кетадиган харажатлар амалдаги қонун ҳужжатлари мувофиқ белгиланади;

- -олий ва урта махсус укув юртлари талабалари ,асперантлари , ва доктарантлари степендияларига кетадиган харажатлар стипендиялар миқдори ва амалдаги стипендия таминоти томонидан келиб чиққан ҳолда ҳисобланади; - даволаш ; болалар ва бошқа ижтимоий маданий ташкилотларда овқатланишда кетадиган тхаражатлар қонун ҳужжатлари билан тасдиқланган ташкилотларнинг айрим туман учун белгиланган овқатланиш меёри овқатланиш тизимининг сонидан келиб чиқиб ҳисобланади;

- -дори –дармонларга кетадиган харажатлар қонун ҳужжатлари билан белгиланган пул харажатлари меёрига қараб;стационалларда –ҳар бир жой қунига шифокорларга шифокорга ҳар бир киришга белгиланади агар қонун ҳужжатларида бошқаси курсатилмаган бўлса:

- ижтимоий – маданий ташкилотларни айрим гуруҳи учин кийим кечак пояфзал чойшаб, ётиш анжомлари ва бошқа юмшоқ буюмлар сотиб олишга кетадиган харажатлар моддий таминотнинг амалдаги меёрлар нормалари асосида ажратилган маблағлар доирасида ҳисобланади.

Юридек шахс мақомига эга бўлган ва харажатларнинг бўджет малағларидан ташқари қоплашнинг бошқа манбаларига эга бўлган ташкилотлар ҳам қўшимча даромадлар ва улардан келиб чиқадиган харажатларга сметалар турадилар. Бу сметалар бўйича даромадлар тушуми қонун ҳужжатларида белгиланган миқдорларга қараб аниқланади. Агар келгуси молия йили учун Давлат бўджети йил бошлангунга қадар қабул

қилинмаган булса у ҳолда Давлат бюджетидан қабл қилинганга қадар бўлган даврда давлат харажатлари қуйидаги шартларга риоя этилган ҳолда амалга оширилади.

Бошланган молия йилидаги харажатлар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда аввалги молия йилининг охиргип чорагидагт бюджетдан ажратиладиган малағларнинг учдан бир қисмидан ортиқ булмаган миқдорларда уларни бошланган молия йилида амалга оширилиши режалаштирилмаган харажатлар суммасига аниқлаштирилган ҳолда, ҳар ойда амалга оширилади.

Аввалги молия йилида амалда булган солиқ солиш ва мажбурий тўловлар тўлаш тартиби Давлат бюджетни қабул қилинганга қадар ўз кучини йўқотмайди.

Давлат бюджетни молия йили бошлангандан кейин қабул қилинган тақдирда харажатларнинг умумий суммаси молия йили мобайнида қабул қилинган Давлат бюджетига мувофиқлаштириши керак ташкилотларнинг харажатлари сметалари уч нусхада тузилади ва ташкилотларнинг раҳбарлари ҳамда ҳисоб ҳодимлари томонидан имзоланади сметанинг биринчи нусхаси ташкилотда иккинчи нусхаси тегишли маҳаллий молия органидаолади ва учунчи нусхаси юқори ташкилотга тақдим этилади.

Тегисли молия органи сметаларини чўқурроқ урганиш мақсадида вазирликлардан идоралардантегисли хокимиятларнинг бошқарма ва бўлимларидан ташкилотлар сметаларини тузиш ва ижро этиш жараёнини исталган босқичида иловалар ва ҳисоб китобларни қайтариб бериш шарт билан талаб қилиш ҳуқуқига эга бюджетдан маблағ олувчилар эса бу ҳисоб китобларни молия органига биринчи талаб қилиши билан оқ тақдим қилишлари шарт.

Ташкилотларнинг бюджет бўйича қабул қилинган сметаларини куриб чиқиш натижасида Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси вазирлиги идораси бўйича ходимларнинг бошқарма бўлими бўйича харажатлар сўммаси ёки иш ҳаққига ажратмалар капитал қўйилмалар ва харажатлар сўммаси қайсики уларнинг ҳажми Ўзбекистон Республикаси Ҳукумати томонидан бюджетни тасдиқлашда белгиланган миқдордан ошиб кетган бўлса вазирлик, идора хокимиятининг бошқарма ва бўлими раҳбари бази бир ташкилотларнинг сметалари бўйича харажатларни тегишлича қисқартилиши шарт.

1.2. Ғазначиликда бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш тартиби

Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджетининг ғазначилик ижроси жорий этилиши муносабати билан бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш касса ижроси тартибга ўзгартиришлар киритилди. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999-йил 3-сентябрдаги 414-сонли “Бюджет ташкилотларини маблағ билан тامينлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида” қарори билан:

- бюджет ташкилотлари томонидан Давлат бюджетидан олинган маблағларнинг сарфланиши тартиби;
- бюджет ташкилотлари харажатларини Давлат бюджетидан маблағ билан тامينлаш тартиби;
- бюджет ташкилотларини ривожлантириш жамғармасини шакллантириш ва унинг маблағларидан фойдаланиш тартиби;
- бюджетдан ажратилган маблағларни ва бюджетдан ташқари маблағларни ҳисобга олиш тартиби;
- бюджет ташкилотлари харажатлари ижросини назорат қилиш тартиби;
- бюджет ташкилотлари раҳбарлари ва молия органлари ваколатли ходимларини жавобгарлиги белгиланган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Халқ талими муассасаларини молиялаштириш механизмининг такомиллаштириш тўғрисида 2007- йил 26-февралдаги ПФ 3857-сон Фармонида ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг Давлат бюджетининг ғазна ижроси тизимини янада ривожлантириш чора тадбирлари тўғрисида 2007-йил 28-февралдаги ПҚ-594-сонли қарорига мувофиқ Вазирлар Маҳкамасининг 2007-йил 19-июлдаги 148-қарори билан Вазирлар Маҳкамасининг Бюджет ташкилотларини маблағ билан тامينлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисидаги” 1999-йил 3-сентябрдаги 414-сон қарорига ўзгартириш ва қушимча қилинди. Ҳукуматнинг ушбу қарорига биноан бюджет ташкилотларини молиялаштириш тартибига ўзгартиришлар қилинди.

Мазкур тартиб Давлат бюджетидан маблағ билан тامينланадиган ташкилотларга тадбиқ этилади. Мустақил равишда хўжалик ҳисоби фаолиятини юрутувчи бюджетдан белгиланган тартибда дотация ва маблағлар олувчи вазирлар идоралар корхоналар ва ташкилотларга нисбатан мазкур тартиб ижро тартиби Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан белгиланади.

Бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштиришнинг тартиби:

- бюджет маблағларидан тежаб самарали ва аниқ фойдаланиш ҳамда бюджет интизомини мустаҳкамлаш учун бюджет ташкилотлари раҳбарларининг мустақиллигини ошириш ва масулиятини ошириш;
- бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш механизмининг соддалаштириш ва ушбу маблағлардан фойдаланишда юқори натижаларга эришиш мақсадида мавжуд маблағларни оқилона тақсимлаш учун имкониятлар яратише;

- иш ҳаққи ва унга тенглаштирилган туловларни иш ҳаққига қушимчалар капитал қўйилмалар ва бошқа харажатларни гуруҳланган ҳолда бир сатрда маблағ билан таминлаш усулида бюджет ташкилотларини нормативлар бўйича (фаолият турига кўра) бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш (тўлаш)нинг янги тартибини жорий этиш. Ғазна ижросига ўтган харажатларни моддалар бўйича амалга ошириладиган бюджет ташкилотлари бундан мустасно;

- Давлат бюджетидан маблағ олувчиларнинг маблағларини сақлашларини устидан дастлабки ва жорий назоратини таминлаш.

- Бюджет ташкилотларини харажатларини молиялаштириш (тулаш) уларнинг фаолият тури бўйича товарлар ишлар хизматлар ишлаб чиқариш ва сотиш фаолиятини кенгайтириш билан бирга қушиб олиб бориш

- Бюджет ташкилотлари ходимлари меҳнатини рағбатлантириш улар фаолияти самарадорлигини ошириш ва кадрларнинг урнашиб қолишлари учун шарт шароитлар яратишни назарда тутади.

Давлат мудофа қобилиятини хавфсизлигини таминлаш мамлакатда ички тартибни сақлаш ва бошқалар билан боғлиқ харажатларни молиялаштириш Ўзбекистон республикаси молия вазирлиги томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади.

Давлат бюджети маблағи ҳисобига харажатларнинг қуйдаги қонунлари таминлади.

- И Иш ҳаққи ва унга тенглаштирилган туловлар болали оилаларга нафақалар ва кам таминланган оилаларга модий ёрдам степидиялар ва бошқалар;

- ИИ Иш ҳаққига қўшичалар;

- ИИИ Капитал қўйилмалар (Давлат инистисия дастурида назарда тутилган аниқ рўйхатларга мувофиқ);

- ИВ Бошқа харажатлар.

Ғазна ижросига ўтган бюджет ташкилотларнинг харажатлари ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан ягона ғазна ҳисоб рақамидан шунингдек юқорида кўрсатилган харажатлар гуруҳларнинг ҳар бир моддаси бўйича ҳудудий ғазначилик ҳисоб рақамидан амалга оширилади.

Бюджет ташкилотлари харажатларини молиялаштириш (тўлаш) бюджет ижроси жараёнида харажатлар рўйхати ва сметаларида критилган ўзгартиришларни ҳисобга олган ҳолда тегишли йил учун тасдиқланган бюджет парламентларига ҳамда бюджет ташкилотларнинг харажатлар сметаларига мувофиқ тузилган.

Бюджет харажатларининг чоралар бўйича тасдиқланган йилилик рўйхатига биноан амалга оширилди.

Бюджет ташкилотлари смета ва штатларт жадвалини бюджетдан маблағ билан таминлаш нормативлари асосида қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мустақил равишда ишлаб чиқадилар ва тасдиқлайдилар.

Сметалар Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги томонидан тасдиқланган давлат бюджети даромади ва харажатларнинг тулиқ ёйилмаси илова қилинган ҳолда харажатларнинг иқтисодий таснифига биноан харажатларнинг турт гуруҳи бўйича тузилади. Илова сметанинг ажралмас қисми ҳисобланади у сметани прогноз ҳисоб китобларини асослаш учун хизмат қилади ва ҳисобот мақсадлари учун фойдаланилади.

Халқ талими муассасалари бўйича харажатлар сметаси ва штатлар жадвали ҳудудий молия органлари билан биргаликда тузилади.

Бюджет ташкилотлари тасдиқланган смета ва штатлар жадвалини рўйхатдан ўтказиш учун қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида ёки унинг ҳудудий молия органларида тақдим етадилар.

Тасдиқланган сметалар штатлар жадвалини рўйхатдан ўтказиш иловаларини келишиш тақдим етилган ҳужжатларнинг тасдиқланган бюджет харажатлари элементларига ва нормативларига ҳамда бюджет параметрларига мувофиқлиги таҳлили асосида тегишли молия органларида қонун ҳужжатларидан назарда тутилган тартибда амалга оширилади. Бюджет ташкилотларининг тасдиқланган сметаси ва штатлар жадвалини рўйхатдан ўтказиш мазкур бюджет ташкилоти харажатларини молиялаштириш тулаш бюджет параметрлари тасдиқланган пайтдан бошлаб 40 кундан кечиктирмай тегишли молия органлари томонидан амалга оширилиши лозим.

Бюджет ташкилотларининг тасдиқланган харажатлар сметаси ва штатлар жадвалини шўнингдек амалдаги смета ва штатлар жадвалига критиладиган ўзгаришлар улар Ўзбекистон республикаси ҳудудий молия органларида рўйхатдан ўтказилгандан сунг ижро учун критилади харажатлар сметаси ва штатлар жадвалига критиладиган ўзгаришлар Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан белгиланган тартибда молия вазирлигининг Ғазначилиги ва унинг ҳудудий бўлинмалари билан келишилади биринчи навбатда бюджет ташкилотларининг И ва ИИ-гуруҳларига критилган харажатлари молиялаштирилади (туланади). Бунда харажатларнинг И-гуруҳига тегишли маблағ ўтказилгандан кейин И-гуруҳ харажатларини амалга оширилиши белгилаб қўйилган.

Бюджет ташкилотининг ягона ғазна ҳисоб рақамида шунингдек ҳудудий ғазначилик ҳисоб рақамида биринчи ва иккинчи гуруҳлар бўйича туланмаган харажатлар сўммасидан ортиқ маблағлар мавжуд бўлса шу сумма миқдори учинчи ва тўртинчи гуруҳлар бўйича харажатлар қилишга рўхсат этилади. Капитал қўйилмаларга ажратмалар жорий бюджет йили учун тасдиқланган Республика инвестиция дастурига асосан қурилишларнинг аниқ рўйхатларига ва амалдаги қонун ҳужжатлари мувофиқ ажратилади. Ғазначилик томонидан хизмат курсатиладиган буюртмачилар объектлари қурилишига давлат бюджетидан назарда тутилган харажатлар Ғазначилик ва унинг ҳудудий бўлинмалари томонидан Ўзбекистон Республикасининг жорий йилга тасдиқланган. Инвестиция дастурига ҳамда қурилишларнинг аниқ рўйхатига мувофиқ буюртмачиларнинг Молия вазирлигининг Ғазначиликда ва унинг ҳудудий бўлинмаларида рўйхатдан ўтказилган

шарномаларига асосан тўланади. Харажатларнинг И ва ИИ гуруҳларни республика ва маҳаллий бюджетлардан харажатларни молиялаштириш сметаларга ва бюджет харажатлари рўйхатларига уларга киритилган ўзгартиришларни ҳисобга олган ҳолда шунингдек олдинги ҳисобот даври учун белгиланган баҳолаш кўрсаткичларининг бажарилишига мувофиқ ҳар ойда амалга оширилади. Капитал қўйилмаларни ва бошқа харажатларни молиялаштириш (тўлаш) бюджетга маблағлар тушишига қараб ҳар ойда амалга оширилади.

Бюджет ташкилотлари харажатларини: -республика бюджетидан маблағ билан тامينлаш (тўлаш –Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигида белгиланган шаклдаги мақсади сертификат унда бюджет таснифномаси парографлари ва харажатлари гуруҳларини курсатган ҳолда) ва харажатларнинг ҳар бир гуруҳи бўйича бир сатрда маблағ ўтказиш учун тўлов қоғози билан расмийлаштирилади.

Ғазна ижросига ўтган бюджет маблағи олинувчилар бўйича харажатларни тўлаш республика бюджетидан –Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг Ғазначилиги ва унинг тегишли ҳудудий бўлинмалари томонидан рўйхатдан ўтказилган шартномалар ёки бюджет маблағларини юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳисоб рақамларига ўтказиш мажбуриятини юклайдиган бошқа ҳужжатлар асосида амалга оширилади.

Қорақалпоғистон Республикаси ва маҳаллий бюджетлардан –Молия вазирлиги Ғазначилигининг тегишли ҳудудий бўлинмалари томонидан рўйхатдан ўтказилган шартномалар ёки бюджет маблағларини юридик ва жисмоний шахсларнинг ҳисоб рақамларига ўтказиш мажбуриятини юклайдиган бошқа ҳужжатлар асосида амалга оширилади. Ўтган йиллар дебиторлик қарзлари қайтарилган сўммаси асосий воситаларини ва бошқа товар моддий бойликларини сотишдан тушган сўмма (бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобига сотиб олинганлари бундан мустасно) тегишли бюджетлар даромадига ўтказилади.

1.3. Бюджет ташкилотларида бюджет харажатларини шакллантириш тартиби

Бюджет харажатларидан оқилона фойдаланиш йўллари белгилашда уларнинг таркибий тузилиши ва асосий юналишлари муҳим аҳамият касб этади.

Бюджет харажатларининг таркибий тузилиши давлатнинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётининг турли соҳасидаги ўрнини аниқ кўрсатиб беради. Шу билан бирга бюджет харажатларининг таркибий тузилиши устувор аҳамиятга ега давлат дастурлари учун мўлжалланган маблағларини ҳам ўзида акс эттиради.

Давлат бюджетидан харажатларни молиялаштириш бюджет кўрсатувчилари доирасида йирик ижтимоий тадбирларни устувор иқтисодиёт тармоқлари ривожланишини ҳамда давлат ва илмий дастурларни молиялаштиришни ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади. Шу ўринда Ўзбекистон Республикаси Президенти И. Каримов “Ҳукуматимиздан жойлардаги давлат ҳокимияти органлари ва корхоналар раҳбарларидан белгиланган мақсади кўрсаткичларни сўзсиз бажариш бўйича ўзаро муофиқлаштирилган ишларни доимий равишда амалга оширишни таминлаш талаб этилади”-дея таъкидлаб ўтган. Ўшбу давлат бюджет маблағларидан самарали ва ўз ўрнида фойдаланишни таъказо этади. Ўзбекистон Республикасида бошқа соҳаларда ўтказилган иқтисодий ислохотлар қатори давлат молия соҳасида ҳам хусусан давлат бюджети харажатлари таркибида ҳам ўзига хос ўзгаришлар амалга оширилади ва бунинг натижасида куплаб ютиқларга эришади.

Бу борада президенти И. Каримов шундай деб таъкидлайди.

“Мустақил ривожланиш йилларида тарихдан қисқа бир даврда юртимиз янги ва улкан марраларни қўлга киритди, бунинг натижасида мамлакатимизнинг қиёфаси бутунлай ўзгариб жаҳон ҳамжамиятидаги урни ва нуфузи юксалиб бормоқда. Айни пайтда барчамиз бир ҳақиқатни ўзимизда аниқ тасаввур этишимизни истардим. Яни эришилган бундай марралар-барқарор ривожланиб бораётган иқтисодиётга асосланган, очиқ демократик ҳуқуқий давлат қуриш инсон унинг манфаатларини ҳуқуқ ва еркинликлари сўзда эмас амалда олий кадрият даражасига кўтарилган, жаҳон миқёсида обрў этибор қозongan жамият барпо этиш борасида бир ўз олдимизга қўйган мақсадга қаратилган узоқ ва мураккаб ёўлнинг бир қисми холос.”

Қашқадарё вилоят маҳаллий бюджети харажатлар сметаси (млн сўм)

	2009 йил	2010 йил	2011 йил	2012 йил
Жами харажатлар йиғиндиси	554778,5	707950,4	843034,7	1091266,0
Қишлоқ хужалиги	2059,7	2813,8	3670,5	4556,5
Уй-жой коммунал хужалиги	73,4	88,3	97,8	98,6
Маданият	1925,4	2687,4	3685,5	2380,1
Халқ таълими	223214,6	294837,4	369007,6	469065,1
Фан ва илм муассасалари	152,4	185,4	211,9	238,0
Соғлиқни сақлаш	93981,6	129617,0	166869,3	209088,6
Жисмоний тарбия	47,8	59,1	98,7	102,9
Ижтимоий таъминот	2627,9	3472,0	4303,6	5282,8
Бошқарув органлари	4755,0	5019,4	5656,9	8956,8
Турмуш фаровонлигини ошириш билан боғлиқ бўлган харажатлар	108336,5	128143,7	127313,4	149386,5
Капитал қуйилма	40045,5	33132,6	25432,0	21618,6
Мудофаа мажмуи, ҳуқуқни ҳимоя қилиш идораларини молиялаштитиш	6804,5	9066,8	11912,8	16129,3
Бошқа харажатлар	70754,2	98827,5	124774,8	204362,2

Бюджет тамойилларини шакллантириш томиёлларидан бири-бюджет интизомига риоя этилишини тaминлаш давлад бюджети харажатлариниг мақсадли самарали ва тежамли асосда ўзлаштиришига катта имконият яратади. Шу нуқтаи назардан ҳам бюджетдан молиялаштирилган муассасаларидан бюджет интизомига риоя қилишни таъминлаш ва ва уни кучуйтириш ҳозирги куннинг енг долзарб масалаларидан хисбланади. Шунини алоҳида такидлаш керакки бунинг учун зарур булган тадбир ва қарорларни

жорий қилиш амалдаги бюджет интизомига риоя қилиш нафақат бюджетдан молиялаштиришни амалга ошириш жараёнида бюджетдан харажатларни режалаштириш жараёнига ҳам талукли хисобланади.

II-боб. Бюджет ташкилотларида харажатлар сметасини тузиш тартибининг амал қилинишини ҳолати

2.1 Амалда бюджет ташкилотларида сметани тузиш ва харажатлар сметаси ижроси балансининг хусусиятлари

Харажатлар сметасини тасдиқлаш Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг қарори ёки тегишли вилоят шаҳар туман халқ депутатлари кенгашлари сессияларининг тегишли бюджетларида тузувчи ташкилотлар учун харажатлар таснифи моддалари бўйича бўлинган бюджет ҳақида қарор қабул қилинган кундан бошлаб икки ҳафта ичида (руйхатдан ўтказиш еса қирқ кун муддат ичида) амалга оширилади (агар бошқа муддат белгиланмаган бўлса) ва сметаларни тасдиқланган кунини кўрсатилган ҳолда ҳамда бу ташкилотнинг муҳри сметанинг барча нусхаларига босилиб бир пайтнинг ўзида смета харажатлари бўйича умумий сўммасини юқори ўнг бурчагидаги кўрсатилган (штатдаги ва штатдан ташқари ходимларнинг и ҳаққи фондини умумий сўммасини ажратиб кўрсатилган) ҳолда расмийлаштирилади.

Сметаларда бюджет маблағларини йил чораклари бўйича тақсимоти тегишли бюджетларнинг даромадлари ва харажатлари рораклар бўйича тақсимотини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши керак. Ўзбекистон Республикаси молия вазирлиги томонидан тасдиқланган давлат бюджети двромадлари ва харажатларнинг амалдаги таснифи мувофик харажатларнинг тулик ёйилмаси илова қилинган ҳолда тузилади.

Илова сметасининг ажралмас қисми ҳисобланади сметанинг прогноз ҳисоб китобларнинг асослаш учун хизмат қилади ва ҳисобод мақсадлари учун фойдаланилади. Ўрнатилган тартибда тадиқланган бюджет ташкилотларнинг харажатлар сметаси юқори ташкилот томонидан тегишли молия органига тақдим этилади.

Стипендия жамғармаси бюджет ташкилотлари харажатлар сметаси тегишли ҳисоб китобларга мувофик руйхатдан ўтказиш учун қабул қилинади. “Бошқа харажатлар” гуруҳи умуман мазкур гуруҳ бўйича харажатларнинг харажатлар сметасида тасдиқланганлигига тулик ёйиб курсатилишига ҳамда харажатлар сметаси ҳисоб китобларига мослигини текшириб куриш билан руйхатдан ўтказиш учун қабул қилинади. Юқори тақкилот томонидан тақдим этиладиган бюджет ташкилотларини сақлаб туриш харажатлари сметаларини руйхатдан ўтказиш пайтида молия органлари қуйидагиларини текширилиши лозим:

а) бюджет ташкилотлари ходимларига иш ҳаққи тўлови учун харажатлар сметаси бўйича тасдиқланган сўммаларнинг штатлар жадвали бўйича тасдиқланган иш ҳаққи сўммаларига мувофиклиги. Бунда харажатлар сметаси ва иш ҳаққи тўлови жамғармаси штатлар жадвалидагидан иш ҳаққи тўлови жамғармаси штатлар жадвалидагидан иш ҳаққи тўлови жамғармаси бўйича ходимлар тўлиқ тулдирилмаганлиги ва вахтинчалик меҳнатга лаёқатсизлиги ва яроқсизлиги туфайли тежаб қолинган маблағлар сўммасига ҳам миқдорда тасдиқланиши мумкинлигини кузда тутиш лозим;

б) моддий рағбатлантириш махсус жамғармасининг тўғри ташкил қилиниши;

в) харажатлар сметаси бўйича тасдиқланган степиндиялар учун харажатлар сметаси бўйича ҳисоб-китобларга мувофиқлиги;

г) “Бошқа харажатлар” гуруҳи бўйича харажатлар суммасининг харажатлар сметасида тасдиқланган сўммага мувофиқ.

Мактаб балансининг тузилиши хўжалик юритувчи субъектнинг баланси тузилишидан жиддий равишда фарқ қилади мактаблар орасининг биологик фаолиятини амалга ошириш учун керакли маблағларни бюджетдан олади. Теренинг учун ҳам улар узларининг айланма маблағларига эга бўлмайди ва банкдан ссудалар олмайди.

Мактабнинг балансида “Низом фонди счоти йўқ” Балансининг активдаги “Асосий воситалар счётидаги маълумотларга балансининг пассивдаги Асосий воситалар ескириши” счётлардаги маълумотлар тўғри келади, болаларнинг активдаги “Кам баҳоли ва тез ескирувчи буюмлар” счётининг маълумотларига еса тўғри келади. Барча моддий қийматликлар пул маблағлари ва ҳисоб-китобдаги маблағлар баланс пассивдаги умумий қоида бўйича бюджетдан молиялаштириш ва махсус маблағларнинг даромадлари ҳамда қисман кредиторлик қарзлари билан қопланади.

Мактабнинг харажатлар сметасининг ижроси бўйича баланси бюджетдан молиялаштирадиган харажатлар сметасининг махсус маблағлар бўйича сметаларнинг ижросини ва бошқа бюджетдан ташқари маблағлар учун аперасияларни курсатади.

Мактаб харажатлар сметасининг ижроси бўйича баланси шундай тузиш кераки маълум санага харажатлар сметасининг ижроси жараёни ҳолати куришиб турадиган бўлсин. У мактабнинг мавжуд бўлган пул маблағларининг модий захираларни харажатларни ва ҳисоб китобларни ва бу маблағларнинг манбаларни яъни бюджетдан молиялаштириш миқдорини ва бошқа манбаларни тула тасвирлайди.

2.2. Бюджет харажатларни ривожлантириш жараёнида ажратилган маблағлардан фойдаланиш буйича бюджет интизомга риоя этиш хусусиятлари

Бугунги кунда мамлакатдаги мавжуд ахволни ургани чикиб бюджет харажатларини ривожлантириш жараёнида ажратилган маблағлардан фойдаланиш буйича бюджет интизоми тузилиши қуйидаги урнига хос қуринишларни келтириш мумкин:

1) бюджетнинг иккинчи даражали харажатларини маблағ билин тامينлаш оқибатида биринчи даражадаги тадбирларга маблағ юналтиришни кечиктириш;

2) маҳаллий ҳокимият органларнинг бюджет маблағлари сарфланишига уринсиз аралашуви яъни маблағни бюджет параметрларида кузда тутилмаган харажатларга юналтириш;

3) иш ҳақи ҳужалик харажатлари буйича белгиланган бюджет меёрларини ошириб бориш;

4) бюджет маблағларини бир моддадан иккинчи моддага утказиш ва улардан но қонуний тарзда фойдаланиш;

Бюджет маблағларининг маҳаллий бюджетлар параметрларида белгиланган харажатларга тарқатиб юборилиши биринчи даражали иш ҳақи ижтимоий нафақалар стипендия туловлари даволаш ва таълим муассасаларига озик-овқат, дори-дармон, ёқилғи –энергия ресурсларини етказиб берувчи жуда жиддий салбий ҳолатларга олиб келмоқда.

Ўзбекистон Республикасининг “Бюджет тизими тўғрисида”ги Қонунинг 38-моддаси билан Молия вазирлиги ва бошқа молия органларига турли даражадаги бюджетлар ижросини қуриб чиқиш бюджет маблағларини олувчилар молия-ҳўжалик фаолиятини ўз ваколатлари доирасида тафтиш қилиш ва текширувдан ўтказиш ҳуқуқлари белгилаб берилган. Шунингдек Ўзбекистон Республикасининг “Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятини давлат томонидан назорат қилиш тўғрисида”ги қонунга мувофиқ давлат бюджети ва бюджетдан ташқари фондлар маблағлари зҳисобидан молиялаштирилаётган муассасалар фаолияти юзасидан таҳлил ва текширувлар ўтказишда назорат органлари фаолиятини мувофиқлаштирувчи республика кенгашининг қарори талаб этилмайди.

1) Биринчи даражали туловларини (иш ҳақи ва унга тенглаштирилган туловлар ижтимоий нафақалар ва стипендиялар) ўз вақтида молиялаштирилмаслиги ҳамда нақд пул билан таминланмаслиги тулов муддатларини кечиктириш;

2) Бюджет параметрларига ва харажат сметаларидаги лиментларга амал қилмаслик натижасида амал қилмаслик натижасида иш ҳақи қамунал хизматлар ва ҳужалик харажатларидан ортиқча харажатларга юл қуйиш;

3) бюджет муассасаларининг харажатлар сметаларида кўзда тутилмаган харажатларни амалга ошириш ва бюджет маблағларидан самарасиз ва бошқа мақсадларга фойдаланиш;

4) бюджет муассасаларининг раҳбарлиги томонидан штат смета интизомига риоя қилмаслик ортиқча ортиқча штат бирликларидан

фойдаланиш, иш ҳақларини белгиланган миқдорларини ошириб юбориш ишламаган ходимларга ҳақ тулаш;

5) ўз-ўзини бошқариш органлари (махалла қўмиталари) орқали аҳолининг кам тامينланган қатламига туланадиган ижтимоий нафақалрни тامينлашдаги турли маҳаллийчилик ва қариндош уруғчиликка йўл қуйиш ҳамда уларнинг тулаш даврида банк муассасалари ва ўз-ўзини бошқариш органлари ходимлари билан бирга турли қонунчиликларга ва давлат маблағларини ўзлаштиришга юл қуйиш;

6) маҳаллий ҳокимият органлари раҳбарлари ва бошқа мансабдор шахсларнинг бюджет жараёнига асоссиз аралашуви натижасида бюджет маблағларини бюджет параметрларида кўзда тутилмаган қурилиш тамирлаш ишларига автомобиллар дабдабали жихозлар сотиб олишда ҳамда турли тадбирлар ўтказишга сарфлаш;

7) моддий жавобгар шахслар томонидан ўз жавобгарлигидаги моддий қийматликлар ва нақ пулларга камомадларга талон-тарожликларда юл қуйиш ва ҳаказолар;

8) бюджет маблағлари ҳисобига капитал қурилишини амалга оширишда пудрат ташкилотлари томонидан белгиланган лимитлардан ортиқча иш бажаришга нархлар қимматлашишининг индексининг ошиб кетишига ва натижада қурилиш объекти қийматини қимматламимига юл қуйиш.

Таҳлил маълумотларига кура Қарши шаҳри бўйича маҳаллий бюджетлардан маблағ билан тامينловчи умум таълим мактаблари болалар боғчалари ва соғлиқни сақлаш муассасаларига 2012-йилда ажратилган бюджет маблағлари тақсимотида белгиланган тартибда риоя қилинмаган.

Бюджет ташкилотлари харажатлари сметаси тасдиқланган каммунал хизматлар газ ва електр энергияси учун шартномалар тузиш шартномаларда ушбу хизматларда фақат белгиланган элементлар орасида ойнан ой ҳисоб-китоб қилиниши лимитдан ортиқча суммага курсатилган хизматга маблағ ажратмаслиги алоҳида белгиланган бўлиб ушбу тартибда амал қилмаслик бюджет ташкилотларида кредиторлик қарзларининг бюджетга келишига сабаб бўлмоқда.

Бюджет маблағларидан фойдаланишда бюджет интизомига алоҳида этибор қаратиш бюджет маблағларидан белгиланган мақсадларидан фойдаланиш шароитида белгиланган лимитлар доирасида сарф харажатларни амалга ошириш мақсадга мувофиқ. Шу мақсадда:

- бюджет ташкилотлари мансабдор шахсларнинг бюджет маблағларидан фойдаланиш юзасидан дунёқарашини ўзгартириш лозим. Бунинг учун уларнинг иқтисодий эркинлигини оширган ҳолда бюджет маблағларидан тежаб фойдаланишга ўргатиш зарур;

- бюджет ташкилотларида фойдаланилмаётган асосий воситани ижарага беришдан олинмаган даромаднинг тақсимланиш нисбатини қайта кўриб чиқиш лозим.

Ўйлаймизки юқорида қайд этилган тадбирларнинг амалга оширилиши бюджет маблағларидан мақсадли ва уринли фойдаланишини тامينлашга хизмат қилади.

2.3 Бюджет харажатлар сметасини қайта кўриб чиқиш ҳолатлари ва харажатлар сметалари ижроси жорий ҳисобининг счотлар режасининг таъминланиши

Ўзбекистон Республикаси ва Қорақолпоғистон Республикаси вазирликлари идоралари тегишли ҳокимиятларининг бошқарма ва бўлимлари ва сметаларни тасдиқлаш ҳуқуқига ега бўлган бошқа ташкилотлар ўз тармоқларида бўлган ташкилотлардан келиб чиққан умумий ва алоҳида харажатлар сметаси қуйидаги тартибда кўриб чиқилишини таъминлайдилар.

а) Ўзбекистон Республикаси ва Қорақолпоғистон Республикаси вилоят шаҳар туман бюджети лойихаси тегишли идораларда келиб чиқилиши ва Ўзбекистон Республикаси ва Қорақолпоғистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси ва Қорақолпоғистон Республикаси вазирликлари олий вазирликлари ва идораларига тегишли ҳокимиятнинг тегишли ҳокимиятларнинг бошқарма ва бўлимларида Ўзбекистон Республикасининг тегишли вазирлик ва идоралар бўйича харажатларни қоплашга белгиланган маблағларнинг белгиланган Қорақолпоғистон Республикаси вилоят шаҳар туман бўйича эса бюджетни куришда ташкил этилган суммаларни иш ҳақига ажратма капитал қуйилмалар ва Ўзбекистон Республикаси ҳукумати томонидан бюджетни тасдиқлаш пайтида енг куп миқдорлари белгиланадиган бошқа харажатлар ҳақида зудлик билан хабар қиладилар.

б) Ўзбекистон Республикаси Қорақолпоғистон Республикаси вазирлари ва идоралари тегишли ҳокимиятларнинг бошқармалари ва бўлимлари молия идоралари томонидан хабар қилинган тегишли тармоқлар бўйича маблағлар доирасида бюджет ташкилотларининг бўйсунушидан ва харажат мейёрларидан келиб чиқиб ўз қарамоғларидаги туман ва шаҳар шунингдек шаҳар бўйсунушидаги туманлар бюджетлари бўйича маблағларнинг ҳажмини алоҳида етказди.

в) Ўзбекистон Республикаси ва Қорақолпоғистон Республикаси Молия вазирлиги ва идоралари ҳокимиятлар бошқарма ва бўлимларнинг раҳбарлари уларга бўй сунувчи тегишли Ўзбекистон Республикаси Қорақолпоғистон Республикаси Республика бюджетида вилоят туман ва шаҳарлар (шаҳарга бўйсунувчи туманлар) бюджетларида тузувчи ташкилотлар сметаларида лойиҳаларида куриб чиқадиладар т ва харажатларини ташкилотлар сметалари бўйича тегишли бюджетларда (бу банднинг “а” ва “б” кичик бандлари) турган вазирлик ташкилотлари бошқарма ва бўлимлар учун белгиланган маблағлар доирасида қабул қиладилар.

Ташкилотлар томонидан тақдим этилган сметалар керак бўлган ҳолларда тегишли ташкилотларнинг раҳбарлари иштирокида куриб чиқилиши керак. Бунда сметаларни куриб чиқувчи ташкилотлари қуйидагиларни таъминлашлар зарур;

- амалдаги қонун ҳужжатларига шунингдек келгуси йил сметаларини тузиш бўйича курсатмаларига қатий амал қилиш:

- заруратсиз ажратмаларини сметага киритилишига юл қуймаслик ва иқтисод қилиш тартибига амал қилиш:

- харажатлар сметасида қабул қилинган курсаткичлари мазкур бюджет ташкилотнинг режалаштирилаётган йилги иқтисодий ва ижтимоий ривожлантириш лойиҳани курсаткичларга тулиқ мос келиши:
- сметаларда белгиланган маблағларни айрим тадбирларни утказиш муддатларини ва уларни молиялаштиришни таминлаш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда чораклар буйича тақсимлаш :
- ҳисоб китоблар ва асослар билан тақсимланган суммаларни харажатлар сметаларида қабул қилинишига юл қуймаслик.

III-боб. Бюджет ташкилотларида давлат харажатларини режалаштиришни ривожлантириш йўллари

3.1 Бюджет ташкилотларида харажатлар сметасини тузиш тартибига тасир этувчи омиллар

Хар бир ташкилот муассаса молиялаштириш манбаи қайси даржадаги бюджет бўлишидан қатъий назар (республика бюджети Қ.К вилоятлар Тошкент шаҳри бюджети ёки шаҳар ва туман маҳаллий бюджети) муайян бир давр учун тасдиқланган харажатлар сметаси асосида молиялаштирилади.

Бюджет маблағининг (ривож) корхона ва муассасалар ўз асосий фаолиятини амалга ошириши тўлақонли ўзига йуклатилган мажбуриятини бажариши улар тузаётган сметаларини эҳтиёжидан келиб чиқиб талаб даражасида маблағларнинг мақсади ва бу маблағларда самарали фойдаланиш асосида ривожланаётган смета харажатларига боғлиқ Ташкилот ва муассасалар ўз ҳисобхонасига эга бўлиши ёки марказлашган ҳисобхоналар томонидан ҳисоб китоб ишлари йуритилидан қатъий назар ўз индивидуал харажатлар сметасига эга бўладилар.

Мактаблар Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамасининг 1999-йил 3-сентябрдаги 414-сонли “Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида”ги қарорига ва Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги томонидан тасдиқланган бюджетдан молиялаштирилган нормативларига асосланган ҳолда, тасдиқланган намунавий штатлар асосида харажатлар сметалари шунингдек штат жадвалларини мустақил ишлаб чиқади. Харажатлар сметаларига фақат олий мажлис қарорлари презедент фармонлари Ўзбекистон Республикаси Вазирлар маҳкамаси қарорлари ва фармойишлари шу билан бирга белгиланган харажатлар шунингдек Қорақалпоғистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ва тегишли ҳокимиятлар томонидан уларга берилган ҳуқуқлар доирасида назарда тутилган ҳужжатлар киритилади.

Доимий фаолият курсатувчи мактаб бўйича харажатлар сметалари 1-январдан 31-декабргача бўлган муддатда тузилади ва амал қилинади. Жорий йилда ишга туширилган мактаблар бўйича эса уларнинг бюджет йилида ишлаган муддатларига тузилади ва амал қилинади.

Харажатлар сметалари мактаблар томонидан Ўзбекистон Республикаси Давлат бюджети харажатларининг амалдаги иқтисодий таснифига мувофиқ харажатлари бўйича бошқа харажатлар ўз ичига олган тўлиқ йойилмаси шунингдек Ўзбекистон Республикаси Молия Вазирлиги томонидан тасдиқланган шакллари асосида тузилган.

Мактабларнинг харажатлари сметалари тегишли йуқори Ҳалқ таълими органлари раҳбарлари томонидан тасдиқланади. Мактаблар Ўзбекистон Республикаси Бюджетига тузувчи мактабларга Қорақалпоғистон Республикаси Республика бюджетидан тузувчи мактабларга Шаҳар бюджетидан тузувчи мактабларга ва тузилмалар бюджетидан тузувчи мактабларга бўлинади. Шунинг учун йуқори халқ талими орган бўлиб:

Ўзбекистон Республикаси республика бюджетидан тузувчи мактаблар тегишли вазирликлар;

Қорақалпоғистон Республикасини тегишли вазирликлари ва идоралари;
Вилоятлар бюджетидан кирувчи мактаблар учун тегишли вилоят халқ таълими бошқармаси.

Шу билан бир вақтда тармоқлар контингентлар ва счётлар бўйича умумлаштирилган курсаткичлар ҳам тақдим этилади.

2-жадвал

Бозор иқтисодиётида ўтиш даврида хўжалик йуритувчи субъектларда молиявий ҳисоб ва бюджет ташкилотлари бухгалтерия ҳисобининг қийосий таҳлили

Т/р	Қийослаш белгилари	Хўжалик йуритувчи субъектларда молиявий ҳисоб	Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби
1	Ташкилий тамойиллар	Амалдаги меййорий-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан ташкил этилади.	Амалдаги меййорий-ҳуқуқий ҳужжатларга асосан ташкил этилади.
2	Молиявий статистик ва солиқлар бўйича ҳисобот тузиш	Молия вазирлиги Статистика Солиқ қўмиталари ва бошқа маъсул вазирлиқлар томонидан қатий белгиланган.	Молия вазирлиги Статистика Солиқ қўмиталари ва бошқа маъсул вазирлиқлар томонидан қатий белгиланган.
3	Амортизация ва эскириш ҳисоблаш	Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодекси ва БХМС га биноан амортизация ҳисобланади ва таннархга қўшиб олиб борилади.	Ўзбекистон Республикаси Солиқ Кодекси ва БХМС га биноан амортизация ҳисобланади ва таннархга қўшиб олиб борилади.
4	Арзон ва тез эскирувчи буюмлар (АТЙБ)	Хўжалик йуритувчи субъектларда асосий воситалар ва материаллар счётлари ўртасида минимал иш ҳақининг 50 баробари доирасида тасдиқланган.	Хўжалик йуритувчи субъектларда асосий воситалар ва материаллар счётлари ўртасида минимал иш ҳақининг 50 баробари доирасида тасдиқланган.
5	Таннарх ҳисоблаш	Махсулотлар таннархи бир неча усуллар билан ҳисобланади.	Махсулотлар таннархи бир неча усуллар билан ҳисобланади.
6	Молиявий натижаларни аниқлаш.	Даврий ва йиллик ҳисобот тузиш жараёнида фойда ёки зарар аниқланади.	Даврий ва йиллик ҳисобот тузиш жараёнида фойда ёки зарар аниқланади

Тегишли бюджетларнинг даромадлар ва харажатлар йойилмасига ҳамда бюджет маблағларини тақсимловчиларнинг харажатлар сметасига критиладиган ўзгаришлар тўлиқ расмийлаштирилгандан сунг бир иш куни муддатида ғазначиликга йетказилади ва унда бюджет ташкилотларининг харажатлар сметасига тегишли ўзгартириш критилиб тўловлар шунга асосан амалга оширилади.

Xulosa va takliflar

Hozirgi kunda mamlakatimizda budget tashkilotlari uchun xarajatlar smetasini tuzish va uning ijrosi bo'yicha ko'plab me'yoriy xujjatlar yaratilgan bo'lsada ammo budget tashkilotlari uchun xarajatlar smetasi bilan bog'liq quyidagi muammolar mavjud.

- tahlillar shuni ko'rsatadiki, yangi moliya yili uchun Respublika budgeti parametrlari ishi moliya yilining noyabr va dekabr oylarida tasdiqlansada budget tashkilotlarining (ayniqsa o'quv yurtlarining) xarajatlar smetasi yilning aprel va may oylarida tasdiqlanmoqda.

- xarajatlar smetasining kech tasdiqlanganligi oqibatida ta'lim muassasalari o'z xarajatlarini yilning 4-choragida amalga oshirishga majbur bo'lmoqdalar va xarajatlar smetasida ko'rsatilgan mablag'larni to'lig'icha sarflash maqsadida xarajatlarni amalga oshirishda shoshma-shosharlikka yo'l qo'yilish holatlari uchrab turmoqda.

Budget mablag'laridan foydalanishda budget intizomiga alohida e'tibor qaratish budget mablag'laridan belgilangan maqsadlarda foydalanish resurslardan foydalanish sharoitida belgilangan limitlar doirasida sarf-xarajatni amalga oshirish maqsadga muvofiq. Shu maqsadda:

- Budget tashkilotlari mansabdor shaxslarning budget mablag'laridan foydalanish yuzasidan dunyoqarashini o'zgartirish lozim. Buning uchun ularning iqtisodiy erkinligini oshirgan holda budget mablag'laridan tejab foydalanishga o'rgatish zarur.
- Budget tashkilotlarida foydalanilmayotgan asosiy vositasi ijaraga berishdan olinadigan daromadning taqsimlanish nisbatini qayta ko'rib chiqish lozim.

O'ylaymizki, yuqorida qayd etilgan tadbirlarning amalga oshirilishi budget mablag'laridan maqsadli va o'rinli foydalanishni ta'minlashga xizmat qiladi.

Iqtisodiy rivojlanishga erishishda budget xarajatlaridan samarali foydalanish va xarajatlar smetasini tuzish yuzasidan o'tkazilgan quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim.

1. Budget daromadlari miqdoriga teng xarajatlar smetasini ta'sir ko'rsatmasligi ammo budget tashkilotlari o'rtasida daromadlarning qayta taqsimlanishiga ko'proq ta'sir etishi sababli hozirgi paytda xarajatlar4ni tartibga soluvchi chegaralovchi va fiscal vosita sifatida foydalanishni kamaytirgan holda, budget tashkilotlarini rag'batlantiruvchi vosita sifatidagi rolini kuchaytirish maqsadga muvofiq.

2. Xarajatlar smetasini tuzish bo'yicha ishlarni tashkil etish davomida O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari idoralari, tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga bo'ysunuvchi budget tashkilotlariga xalq deputatlari kengashi sessiyasining qarorlaridan va moliya organlarining ushbu masala bo'yicha ko'rsatmalaridan kelib chiqib kelgusi yil smetalarni tuzish tartibi va muddatlari haqida ko'rsatmalar berilishini ta'minlash.

Buning uchun O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari va idoralari tegishli hokimiyatlarning boshqarma va bo'limlari o'zlariga qarashli tashkilotlarning rahbarlari hamda hisobchi xodimlari kengashini chaqiradilar va smetalarni tuzish tartibi va muddatlari haqida yo'l-yo'riqlar

ko'rsatadilar ularga tashkilotlarning moliyaviy xo'jalik faoliyatiga va ular tomonidan smetalarni tuzishga taaluqli bo'lgan amaldagi qonun xujjatlarini qo'llash tartibini tushuntiradigan, budget mablag'lari bo'yicha xarajatlar smetasi hisob-kitoblarini albatta amaldagi qonun xujjatlariga muvofiq kelishi xarajat qilishda moliya intizomiga iqtisod qilish tartibiga rioya qilish haqida ko'rsatmalar beradilar. Shuningdek, smetalarni tuzish hamda smeta blankalarini to'ldirish texnikasi masalalari bo'yicha yo'l-yo'riqlar ko'rsatishlari lozim.

Bir vaqtning o'zida o'zlariga qarashli tashkilotlarga ijtimoiy rivojlanishning iqtisodiy ko'rsatkichlari asosida kelgusi yil uchun ishlab chiqarish ko'rsatkichlarini yozma ravishda xabar qilishlari muhimdir.

Xarajatlar smetasi bo'yicha xarajatlarni hisoblab chiqish, mablag'lariga bo'lgan ehtiyojga muvofiq iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanish ko'rsatkichlarini va iqtisod qilishni qat'iy tartibini amalga oshirishni hisobga olgan holda quyidagi takliflarni e'tiborga olish zarur:

- eng avvalo xarajatlarni hisoblab chiqishda quyidagilarga amal qilish kerak.
- O'zbekiston Respublikasi qonunlari, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi palatalarining qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti farmonlari va farmoyishlari. Shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasi Vazirlar Kengashi tegishli hokimiyatlarning ularga berilgan huquq va vakolatlar doirasida qabul qilingan qaror va farmoyishlariga;
- Budget tashkilotlarining belgilangan tartibga tasdiqlangan xarajatlar me'yorlariga;
- Tovar va xizmatlarini davlat tomonidan tartibga solinadigan baholari va ta'riflariga, shuningdek, nodavlat korxonalar, tashkilotlarning ayrim tovarlari va xizmatlari baholariga;
- O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi vazirliklari idoralari, hokimiyatlarning tegishli boshqarmalari va bo'limlari rahbarlarining o'ziga qarashli tashkilotlarining kelgusi yil uchun smetalarni tuzish masalalari bo'yicha ko'rsatmalari va takliflariga agarda ular qonun xujjatlariga zid kelmasa.

Moliya organlari tomonidan budget muassasalarida bosh buxgalterlari daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosi bo'yicha va ularni takomillashtirish bo'yicha yo'l quyiladigan xatoliklarni oldini olish maqsadida amaliy qo'llanmalar ishlab chiqishlari lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi T: Adolat 2010.
2. O'zbekiston Respublikasi Soliq Kodeksi T: O'zbekiston 2008.
3. O'zbekiston Respublikasining "Budjet tizimi to'g'risida" gi Qonuni \ Xalq so'zi 2000 14 yanvar.
4. O'zbekiston Respublikasining "Davlat budjetining g'azna ijrosi to'g'risida" gi Qonuni \ Xalq so'zi 2004 29 oktabr.
5. Karimov I. A O'zbekiston – bozor munosabatlariga o'tishning o'ziga xos yo'li – T: O'zbekiston 1994 20-bet.
6. Prezident I. A. Karimovning 2012-yilning asosiy yakunlari va 2013-yilda O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining majlisidagi ma'ruzasi.
7. Karimov I. A Bank tizimi pul muomalasi, kredit, investetsiya va moliyaviy barqarorlik to'g'risida – T: O'zbekiston 2005.
8. Karimov I. A Barcha reja va dasturlarimiz vatanimiz taraqqiyotini rivojlantirish, xalqimiz farovonligini oshirishga xizmat qiladi – T: O'zbekiston 2011 48-b.
9. Karimov I. A Yangicha fikrlash va ishlash davr talabi. T. O'zbekiston. 1997 179-b.
10. Karimov I. A O'zbekiston buyuk kelajak sari – T: O'zbekiston 1998 101-b.
11. Abramova A. M Aleksandrova A. S. Finansi, denejnoe obrashenie I kredit uchebnoe posobie – M 1999-335s.
12. Akparov I. G. Kaznacheyskaya sistema ispolneniya budjeta v rossiyskoy Federatsii M: Finansi I statistika 2002.
13. Ananenko S. A. Повщение эффективности бюджетных расходов с помощью аналитических возможностей Бов//Финансы №11. 2006. 14
14. Ананенко С. А. Повышение эффективности бюджетных расходов с помощью системы сбалансированных целевых показателей // Финансы №9. 2004.
15. Бородин А. Н. О результативности расходования бюджетных средств//№9. 2005.
16. Vahobov A, Jo'rayev A soliqlar va soliqqa tortish – T. Sharq. 2009.
17. Vahobov A, Qosimov G Davlat moliyasini boshqarish O'quv qo'llanma T. Iqtisod moliya 2008 287-b.
18. Vahobov A, Qosimova G, Jamolov. X Budjet soliq siyosati yaxlitligi o'quv qo'llanma – T Iqtisod va moliya 2005
19. Gusev S. I, Shvesov Y. G О роли федерального казначейства в финансовой система государства // Финансы №11 2004.
20. Дюздов О. Н Оценка зрелости казначейской системы // Финансы №2 2007.
21. Dubinina I. V. Рефогнирование бюджетной классификации РФ // Финансы // 12 2004.
22. Jo'rayev A. S. davlat byudjeti daromadlarini shakllantirishning samarali yo'llari. T. : Afq 2004 y. 243 b.

22. Qosimova G. A. Davlat yudjeti ijrosining g'aznachilik tizimi. O'quv qo'llanma. T. : Iqtisod-moliya, 2008 y. 372 b.
23. Qosimova G. G'aznachilik faoliyatini tashkil etish. O'quv qo'llanma. T. : Iqtisod-moliya, 2005.
24. Qosimova G. A. Mahalliy byudjetlarni tuzish va ijrosini ta'minlash. O'quv qo'llanma. T. : Fan va texnologiyalar, 2007 y. 396 b.
25. Malikov T. S. , Kaydarov N. H. Moliya umumdavlat moliyasi. T. : Moliya 2009 y.
26. Ostonaqulov M. Byudjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi (2008 yil 1 yanvardan kiritilgan o'zgarishlar) T. : Iqtisod-moliya 2008 y.
- Internet saytlari
- www.soliq.uz
- www.mf.uz
- www.cer.uz
- www.norma.uz
- www.economicsinto.org
- www.finstat.ru